

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شرحُ مُختارات
من الشُّعر الجاهلي والإسلامي والأموي

دکتر مصطفی شیروی خوزانی
عضو هیأت علمی دانشگاه قم

سرشناسه	: شیروی خوزانی، مصطفی، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: شرح مختارات من الشعر الجاهلی والاسلامی والاموی / مصطفی شیروی خوزانی.
مشخصات نشر	: قم: دانشگاه قم، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۲ ص. / شابک : 978-600-8436-62-1
یادداشت	: عربی. / کتاب حاضر مقدمه‌ی فارسی دارد.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۲۲ - ۲۲۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: شعر عربی -- تاریخ و نقد
موضوع	: Arabic poetry -- History and criticism
موضوع	: شعر عربی -- مجموعه‌ها / Arabic poetry -- Collections
موضوع	: شاعران عرب -- سرگذشتنامه / Poets, Arab -- Biography
شناسه افزوده	: دانشگاه قم / University of Qom
رده بندی کنگره	: PJA۲۱۶۲ / رده بندی دیویی: ۹۲/۷۱۰۹ / شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۸۶۳۰۸

انتشارات دانشگاه قم

عنوان: شرح مختارات من الشعر الجاهلی والإسلامی والأموی

مؤلف: دکتر مصطفی شیروی خوزانی

چاپ و صحافی: هوشنگی

ناظر فنی: علیرضا معظمی

صفحه آرا: شیروی خوزانی

طراح جلد: احمد رضا حیدری

نوبت و سال چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰

بهاء: ۳۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۶-۶۲-۱

آدرس الکترونیکی: **Publication@ Qom. ac.ir**

کلیه حقوق مادی و معنوی برای ناشر محفوظ است.

قم، بلوار الغدیر، دانشگاه قم، اداره چاپ و انتشارات دانشگاه

تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۰۳۳۴۴ - ۰۲۵-۳۲۱۰۳۳۴۵

الفهرس

العنوان	الصفحه
مقدمه	١
القسم الأول: مختارات من الشعر في العصر الجاهلي	٤
المدخل	٤
١-تأبَّطَ شَرًّا	٦
نَبذة عن حياته وشعره	٦
مختارات من قصيدته	٧
شرح الأبيات ومعاني المفردات	٧
٢-عُرْوَةُ بِنُ الْوَرْدِ	١١
نَبذة عن حياته وشعره	١١
مختارات من قصيدته:	١٢
شرح الأبيات ومعاني المفردات	١٣
٣-الشَّنْفَرَى	١٧
نَبذة عن حياته وشعره	١٧
مختارات من القصيدة	١٨
شرح الأبيات ومعاني المفردات	١٩
٤-امرؤ القيس	٢٥
نَبذة عن حياته وشعره	٢٥
مُختارات مِن مُعلِّقته	٢٦
شرح الأبيات ومعاني المفردات	٢٧
٥-طَرْفَةُ بِنُ الْعَبْدِ	٣٥
نَبذة عن حياته وشعره	٣٥
مُختارات مِن مُعلِّقته	٣٦
شرح الأبيات ومعاني المفردات	٣٧

٤٤	٦- زُهَيْرِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ.....
٤٤	نَبْذَةٌ عَنْ حَيَاتِهِ وَشِعْرِهِ.....
٤٥	مُخْتَارَاتٌ مِنْ مُعَلَّقَتِهِ.....
٤٦	شرح الأبيات ومعاني المفردات.....
٥٢	٧- لَيْبِدُ بْنُ رَبِيعَةَ.....
٥٢	نَبْذَةٌ عَنْ حَيَاتِهِ وَشِعْرِهِ.....
٥٣	مُخْتَارَاتٌ مِنْ مُعَلَّقَتِهِ.....
٥٤	شرح الأبيات ومعاني المفردات.....
٦٠	٨- عَمْرُو بْنُ كُثُومٍ.....
٦٠	نَبْذَةٌ عَنْ حَيَاتِهِ وَشِعْرِهِ.....
٦١	مُخْتَارَاتٌ مِنْ مُعَلَّقَتِهِ.....
٦٢	شرح الأبيات ومعاني المفردات.....
٦٧	٩- عَنَتْرَةُ بْنُ شَدَّادٍ.....
٦٧	نَبْذَةٌ عَنْ حَيَاتِهِ وَشِعْرِهِ.....
٦٨	مُخْتَارَاتٌ مِنْ مُعَلَّقَتِهِ.....
٦٩	شرح الأبيات ومعاني المفردات.....
٧٥	١٠- الْحَارِثُ بْنُ حِلْزَةَ الْيَشْكُرِيِّ.....
٧٥	نَبْذَةٌ عَنْ حَيَاتِهِ وَشِعْرِهِ.....
٧٦	مُخْتَارَاتٌ مِنْ مُعَلَّقَتِهِ.....
٧٧	شرح الأبيات ومعاني المفردات.....
٨٢	١١- النَّابِغَةُ الدُّيَّانِي.....
٨٢	نَبْذَةٌ عَنْ حَيَاتِهِ وَشِعْرِهِ.....
٨٣	مُخْتَارَاتٌ مِنْ إِحْدَى قِصَائِهِ.....
٨٤	شرح الأبيات ومعاني المفردات.....
٨٨	١٢- حَاتِمُ الطَّائِي.....
٨٨	نَبْذَةٌ عَنْ حَيَاتِهِ وَشِعْرِهِ.....
٨٩	مُخْتَارَاتٌ مِنْ إِحْدَى قِصَائِهِ.....

٩٠.....	شرح الأبيات ومعاني المفردات
٩٥	١٣-عَبِيدُ بْنُ الْأَبْرَصِ.....
٩٥	نبذة عن حياته وشعره
٩٦	مُخْتَارَاتٌ مِنْ قَصِيدَتِهِ
٩٧	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٠١.....	١٤-عَبْدُ يَغُوثِ الْحَارِثِيِّ.....
١٠١.....	نبذة عن حياته وشعره
١٠٢.....	مُخْتَارَاتٌ مِنْ قَصِيدَتِهِ
١٠٣	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٠٨	الْمُتَمَكِّسُ.....
١٠٨	نبذة عن حياته وشعره
١٠٩.....	مُخْتَارَاتٌ مِنْ قَصِيدَتِهِ
١٠٩.....	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١١٣	القسم الثاني: شرح مُخْتَارَاتٍ مِنَ الشَّعْرِ الْإِسْلَامِيِّ وَالْأَمْوِيِّ
١١٤	المدخل
١١٦	١.كَعْبُ بْنُ زُهَيْرٍ.....
١١٦	نبذة عن حياته وشعره
١١٧	مُخْتَارَاتٌ مِنْ قَصِيدَةِ بَانْتِ سُعَادٍ
١١٨	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٢٣	٢.حَسَّانُ بْنُ ثَابِتِ الْأَنْصَارِيِّ.....
١٢٣	نبذة عن حياته وشعره
١٢٤	مُخْتَارَاتٌ مِنْ إِحْدَى قِصَائِهِ
١٢٥	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٣٠	٣.الْحَطِيبَةُ.....
١٣٠	نبذة عن حياته وشعره
١٣١	مُخْتَارَاتٌ مِنْ شِعْرِهِ
١٣٢	شرح الأبيات ومعاني المفردات

١٣٦	٤. الخنساء.....
١٣٦	نبذة عن حياتها وشعرها
١٣٧	مُختارات من إحدى قصائدها
١٣٨	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٤٣	٥. كعبُ بن مالك الأنصاري
١٤٣	نبذة عن حياته وشعره
١٤٤	مختارات من إحدى قصائده
١٤٥	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٤٩	٦. معن بن أوس المُرَني
١٤٩	نبذة عن حياته وشعره
١٥٠	مُختارات من إحدى قصائده
١٥١	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٥٦	٧. أبوذؤيب الهزلي
١٥٦	نبذة عن حياته وشعره
١٥٧	مختارات من إحدى قصائده
١٥٨	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٦٣	٨. الأخطل الكبير
١٦٣	نبذة عن حياته وشعره
١٦٤	مُختارات من إحدى قصائده
١٦٥	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٧٠	٩. الفرزدق
١٧٠	نبذة عن حياته وشعره
١٧١	مختارات من قصيدته في هجاء جرير
١٧٢	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٧٧	١٠. جرير
١٧٧	نبذة عن حياته وشعره
١٧٨	مُختارات من قصيدته في هجو الأخطل

١٧٩	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٨٣	١١. سُويد بن أبي كاهل
١٨٣	نبذة عن حياته وشعره
١٨٤	مختارات من قصيدته اليتيمة
١٨٥	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٩٠	١٢. عُمربن أبي ربيعة
١٩٠	نبذة عن حياته وشعره
١٩١	مختارات من إحدى قصائده
١٩٢	شرح الأبيات ومعاني المفردات
١٩٦	١٣. جميل بثينة
١٩٦	نبذة عن حياته وشعره
١٩٧	مختارات من إحدى قصائده
١٩٨	شرح الأبيات ومعاني المفردات
٢٠٢	١٤. كُثير عزة
٢٠٢	نبذة عن حياته وشعره
٢٠٣	مختارات من إحدى قصائده
٢٠٤	شرح الأبيات ومعاني المفردات
٢٠٩	١٥. قيس بن الملوّح ((مجنون ليلى))
٢٠٩	نبذة عن حياته وشعره
٢١٠	مختارات من إحدى قصائده
٢١١	شرح الأبيات ومعاني المفردات
٢١٥	١٦. الكميت بن زيد الأسدي
٢١٥	نبذة عن حياته وشعره
٢١٦	مختارات من قصيدته الهاشمية
٢١٧	شرح الأبيات ومعاني المفردات
٢٢٢	المصادر والمآخذ

مقدمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، لا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ إِلى بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ.

سپاس خداوندی را که توفیق داد قلمی به دست گیرم و از بوستان شعر و آدب برگمی بچینم و گزیده ای از اشعار شاعران نامدار عرب را در سه دوره، شرح و تفسیر نمایم، کاری که سالها تجربه تدریس پشتیبان آن است، اگرچه کاستی هایی نیز از آن واضح و نمایان است، تا چه قبول افتد و چه در نظر آید.

دیدگاه و سبک و روش در خصوص شرح متون عربی، فراوان است و آثار سلايق، همه جا در نوشته هایشان نمایان و هر کس به قدر خویش و به میزان ذوق و توان و دانش خود، گامی بر داشته و راهی نشان داده و طریقی ارائه کرده است.

نظم و نثر عربی به ویژه متون نظم عربی پیش از اسلام و اوائل آن یکی از درسهای مهم رشته زبان و ادبیات عربی است. تجربه نشان داده است که بسیاری از دانشجویان مقطع کارشناسی این رشته، بهره قابل ملاحظه ای از آن نمی برند و بیشترشان مفاهیم درست اشعار را نمی چشند و از تصاویر شعری و زیبایی شناسی آن بهره کافی ندارند، اگر چه چندین واحد درسی، در این خصوص می گذرانند، و مخلص کلام آن که شعر را خوب در نمی یابند.

با توجه به اینکه سالهای فراوان، تدریس این نوع متون، تجربه نگارنده بوده است و از ویژگی های خوب و بد و کاستی های شرحهای موجود نسبت به نیاز دانشجوی

آگاهی داشته است، بسیار تلاش نموده است تا در حد توان در این زمینه، کار سود مندی انجام دهد، لذا این کار به گونه ای تدوین شده است که بتواند رسالت یاد شده را انجام دهد.

روش کار و شیوه تدریس

۱. در آغاز هر درس، به گوشه ای از زندگی شاعر و ویژگیهای شعری و ادبی آن با ذکر منابع اشاره شده است تا دانشجو پیش از پرداختن به مفاهیم اشعار، نسبت به زندگی خالق آن اثر، آگاهی مختصری یابد و سپس به تکاپوی فهم سروده هایش بر آید.

۲. اشعاری که مناسب و متناسب با سطح درس بوده است، انتخاب و به طور کامل حرکت گذاری شده و به تقطیع عروضی و وزن و بحر آن هم، در یک صفحه اشاره رفته تا دانشجو و یا هر آموزنده دیگر، جدای از شرح بتواند از آن بهره جوید.

۳. در شرح ابیات، ابتدا معانی واژه ها و مصطلحات و لغت های آن آورده شده و سپس معنای مطابقی و تضمینی آن ذکر گردیده است.

۴. از آنجایی که معمولاً شعر از صور خیال و مجاز و استعاره و کنایه و تشبیه و دیگر آرایه های گوناگونی برخوردار است، و معانی چندلایه ای دارد، برگردان آن به فارسی یا عربی کار چندان ساده ای نیست و نمی توان فقط به ترجمه پیام و نتیجه آن بسنده کرد، لذا تلاش بسیاری به کار رفته تا بر خلاف شروح دیگر، هم معنای وفادار به متن ارائه شود و هم پیام و نتیجه آن بیان گردد.

۵. در این کتاب تلاش بر آن بوده است تا در حد توان، ساده نویسی رعایت شود و نکته های مهم و ضروری گوشزد گردد. لازم به یاد آوری است که ترکیب نگارش «فارسی - عربی» برخی از لغات و مصطلحات از روی قصد و عمد صورت گرفته و از دیدگاه نویسنده، مزایایی گوناگونی دارد.

۶. در پایان هر درس چند سؤال از مضمون قصیده و مطالب مهم آن مطرح شده که پرسش کلیدی آن این است که دانشجو باید از آغاز تا پایان اشعار هر شاعر را با قلم خود به عنوان یک گزارش کامل و فراگیر به نثر ادبی و به بیان دیگر بنویسد.

۷. توصیه می شود که دانشجو دست کم ده بیت از هر شاعر را با رعایت وزن و آهنگ آن حفظ کند و در کلاس خلاصه ای از مفاهیم آن ها را به زبان عربی و فارسی بازگو کند.

۸. پیشنهاد می شود که این کتاب در درس «متون نظم دوره جاهلی» و «متون نظم دوره های اسلامی و اموی» به عنوان کتاب درسی یا کمک درسی، استفاده شود.

به هر روی، امیدوارم این اثر ناچیز، گام ارزنده ای باشد برای گسترش زبان وحی الهی که همان زبان قرآن کریم است، و قدم مثبتی باشد در خدمت به ادبیات فارسی و عربی، با تأکید بر اینکه هیچ کاری خالی از کاستی و اشتباه نیست و این نوشته نیز از دیگر کارها مستثنا نیست، بنابراین از اساتید گرامی، دانشجویان عزیز و سایر صاحب نظران، تقاضا دارم کاستی ها را بیخشانند و خطاها را گوشزد نمایند و ما را از راهنمایی های ارزشمند خویش بهره مند نمایند.

والحمد لله رب العالمین

دکتر مصطفی شیروی، دانشیار دانشگاه قم